

Цвета Райчевска (*България, София*)

**СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА МЕСТНИ ИМЕНА В
ЮГОИЗТОЧНА БЪЛГАРИЯ СПОРЕД
ДАРИТЕЛСКИЯ АКТ НА БАЯЗИД II ОТ 1493 Г.**

**Comparative analysis of some place names in South-East Bulgaria
according to the Donation Act of Bayazid II issued in 1493**

(Summary)

The target of this work is to compare some place names from two neighboring areas. They had the same historical fate in the framework of the Ottoman Empire – they were, however, overtaken by that lot at two different time-periods: on one side are several settlements situated on the Black sea coast to the south of present day Burgas; on the other side – several villages positioned along the so called *Sağ kol* military road from Edirne (Adrianople) northward to the southern skirts of the Stara planina mountain range. The compared toponyms are extracted from the Donation Act issued by Bayezid II in 1493 for the maintenance of his mosque and accompanying institutions – imaret, hospital and religious school built in Edirne.

Целта на това изложение е да съпостави местните наименования в два съседни региона, които имат еднаква съдба – покорени и подложени на една и съща политика на народностна, верска и културна унификация и асимилация в рамките на османската империя – но съдба, която ги застига с разлика във времето от почти век.

В единия случай това са няколко селища, разположени компактно върху крайбрежна територия на южнобългарския бряг

на Черно море, завладян от османските турци след падането на Константинопол през 1453 г.¹ В другия случай – няколко селища, разположени във вътрешна съседна територия, през която минавал пътят на настъпващите османски войски и която е била завойвана малко по-рано – в периода между битката при Черномен в 1371 г. и похода на Али паша в 1388 г.²

Топонимията, както е известно, ни предоставя ценен поглед в историческата география на определен регион като „използва, обогатява и тества откритията на археологията и историята, както и методите на филолозите” (F. M. Powicke). Топонимите не само илюстрират моделите на етническо заселване, те помагат в разпознаването на отделните периоди на преселванията. За съжаление, изследователите на местните имена за минал период разчитат предимно на документален материал, карти и свидетелства на пътешественици – те нямат възможност да набират информация чрез интервюта с местните жители, да чуят специфичния диалект/език, произношение, местните истории относно произхода и значението на топонимите – не могат и да ги проверят чрез обхождане на терена.

Макар че за османския период съществува богата база данни, набрана от изключително многобройната документална продукция на администрацията, за ранния период от налагането на османската власт тези данни не са тъй изобилни. Още по-рядко е откриването в един и същ документ на информация за местни названия от съпоставими региони. За съжаление, колкото по-отдалечен от нас е историческият период, толкова по-малко са оцелелите топоними. Но в някои османски документи, най-вече в тези, които се отнасят за поземлени владения, се съдържа богата топонимична информация заради задължителното изискване местата, за които се съставят, да се описват най-подробно. Сред тези документи особено интересни са дарителските актове, чрез които се учредявали поземлени *вакъфи* – фондации за издръжката на религиозни и благотворителни обекти и особено, когато те са съставени през ранния период на османското управление, знанията ни за който по правило са доста оскъдни.

Тук ще коментирам топонимията, извлечена от Дарителския акт или т. н. *вакъфнаме* на Баязид II от 1493 г. – в него са описани землишните граници на над 90 села в Южна Тракия, приходите от които султанът дарил за издръжката на своя джамийски комплекс (*кюллие*) в Одрин. От тези селища ще бъдат разгледани само вече споменатите извадки.

Строежът на комплекса Баязидие, състоящ се от джамия, медресе³, имарет⁴ и болница, започнал още на 23.IV.1484 г., когато Баязид се намирал в Одрин и се готвел за поход към Кили и Аккерман. За издръжката на комплекса султанът учредил фондация (*вакъф*) върху приходите на 90 села и мезри⁵, пръснати из цяла Румелия. На практика, от момента на учредяването си вакъфът се обявявал за “свещена и неприкосновена” религиозна собственост с пълен стопански имунитет, за да се избегнат евентуални посегателства и намеса на държавата в дейността му.⁶

Учредителният акт на Баязид II е известен в два оригинални варианта – единият кратък, от 1485 г. и втори, подробен – с дата 14. VIII. 1493 г., от който е направено и извлечението.

В акта от 1485 г. вакъфираните селища само се изброяват поименно. Създава се впечатлението, че окончателното и подробно вакъфнаме от 1493 г. се изготвя с приключването на строежа, като се прибавят нови селища и мезри.

Естествено е да се запитаме доколко надеждни са данните, които се съдържат в дарителския акт. В османистиката е известно, че този род документи са изключително достоверни, не само поради най-висшата инстанция, от която произхождат, но и поради самата процедура на съставянето им. Тя включвала информация от предшестваща регистрация и описание на имотите, извършено в присъствие на официален чиновник и представители както на местната власт, така и на населението. Тази процедура била задължителна, за да се уточнят границите на вакъфираните имоти и да се избегнат бъдещи поземлени спорове. В резултат, информацията на този вид документи е достоверна и безспорна. Проблемът е, обаче, как масивът от местни названия е регистриран от описаната комисия – дали администраторите се стараели да записват

имената приблизително както ги чуват, или присъстващите местни представители са ги превеждали, за да бъдат разбрани – в този случай топонимичната информация трябва много внимателно и коректно да бъде анализирана.

1. Крайбрежен регион

Топонимичната извадка е от т. н. *синурнаме*⁷ на онази част от огромния Баязидов вакъф, която лежи южно от Бургас и се състои от землищата на *„касабата*⁸ *Съозеболу и [намиращите се в близост] село Ченгер, село Ая Димитри, село Зунарита, село Ревандинос, село Порос и двата острова в Черно море срещу споменатия Съозеболу – единият остров Загферан и другият остров Кешишлер», както и от два пчелина и татарската общност (сетаат), дошла от Бюкреи*⁹. Синурнамето съдържа 38 топонима. Те биха били повече, ако землищата на тези села, без това на Порос, не бяха описани общо със землището на Созопол – това силно редуцира местностите, които се явяват гранични маркери на селските територии. От друга страна, те представляват само част от названията и то тези, които обозначават местности по периферията на описваните землища. Въпреки това, обаче, ние не разполагаме засега с друг толкова ранен документ, съдържащ значителен брой топоними от еднакъв порядък и в компактна територия.

Впечатлява пълното отсъствие на турски селищни наименования. Останалите топоними съдържат грешки и деформации, което много затруднява идентифицирането и локализирането им, дори и някои да са достигнали до наши дни. Чиновникът, който в присъствието на представители на населението и местните власти описвал границите на отделните селски землища, очевидно е бил затруднен да предаде правилно названията, които чувал. Онези от тях, които представляват описания на конкретни топографски обекти, били превеждани на чиновника и той ги записвал на турски; по същество, обаче, те не са турски топоними, а калки и са възникнали в нетурска среда. Други са записани така, както ги произнасяли местните жители, или така, както ги чувал записва-

чът. При това понякога оригиналното название се променяло до неузнаваемост.

Вторична деформация топонимите претърпяват при разчитането на оригиналния документален текст, записан на арабица. Поради особеностите на тази азбука, в османския език се записвали само съгласните, като над тях се поставяли специални знаци, уточняващи каква гласна трябва да се чете. Поставянето на тези надредни знаци не е задължително и когато те липсват, се сблъскваме с несигурно четене на думата и това, което предлагаме, може да се е отдалечило доста от първоначалния образец.

Въпреки тези уговорки, броят на местните названия е достатъчно голям, за да се определи езиковата им принадлежност и произтичащите от анализа им изводи да са достоверни.

Топонимите от вакъфнамето (15 век) могат условно да бъдат разпределени в групи в зависимост от географските и други реалии, които те обозначават.

№ Топоним	Бележки
<i>Селища</i>	
1. Съзеболу	Касаба, малък полуземеделски град
2. Ченгер	Изчезнало селище, 10 км северно от Китен
3. Ая Димитри	Изчезнало село в устието на р. Ропотамо
4. Зунарита, с друго име Романде	На мястото на днешното Приморско
5. Ревандинос	Днес с. Равадиново
6. Порос	Изчезнало село в землището на с. Краймorie
7. Отманлу	Изчезнало, в бивш парк „Отманли“ край Бс
8. Изявлу	Неидентифицирано, изчез. преди вакфирането
9. Истрия ¹⁰	Неидентифицирано, изч. преди вакфирането
10. Кутруз	Изчезнало село
<i>Върхове, височини</i>	
11. Аладаг	Вер. Алатепе около дн. с. Маринка
12. Тарнико/Транико	Връх
13. Колос	Връх
14. Линбеко	Голям връх в планина

15. Аркуна/Аркона¹¹ Планина

Реки, водни обекти

16. Пурна/Бурна От *borun*, нос, т. е. река, вливаща се до Боруна
17. Кара дениз Черно море
18. Зунарита Река и село
19. Кутруз Река и село
20. Аркуна/Аркона Река и планина
21. Катазире Река
22. Факие Река (дере) по името на дн. с. Факия
23. Кьорфес От *körfes*, залив, дн. езеро Мандра

Местности

24. Ески юрт Старото място на с. Отманлу, наречено *menzil*, т. е. пътна станция
25. Палихоратно Деформирано, неидентифицирано¹²
26. Юндалан Местност Конска поляна, нелокализирана
27. Янкор бедура Местност, нелокализирана
28. Ексер хорие Местност, нелокализирана
29. Зукна Местност, нелокализирана
30. Айвалък От *ayva*, т. е. дюля, местност с дюли
31. Загферан От *şafran*, остров срещу Созопол
32. Кешишлер От *keşişler*, монаси. Остров срещу Созопол
33. Дикилмиш таш Побит, т. е. маркировъчен камък
34. Халач деирмени От *değirmen*, воденица, между Порос и Скеф
35. Ески хисар, Старата крепост (Тонкра), нелокализирана
с др. име Тонкра
36. Тонкра Друго име на стара крепост
37. Юскюф хисарлък Крепостта Скеф край дн. с. Димчево
38. Ески кинисе Стара църква на морския бряг

27 от всичките 38 топонима (около 74%), макар и силно изопачени, са очевидно гръцки. Правилното им разпознаване изисква те да бъдат поставени в точния топографски контекст на района, както и да бъдат съпоставени с информация от други източници. Очевидно е, че гръцките названия покриват цялото разнообразие от топоси, регистрирани в документа – селища, реки, върхове, местности и др.

Останалите топоними са калки, но текстът не предлага данни за разпознаване на оригиналния език, от който са превеждани. Най-вероятно пак от гръцки. Показателен в този смисъл е топонимът *Eski kinise*, т. е. Старата църква, където е употребена гръцката дума, а не славянската „черква/църква” (Сравни с. Бяла черква, Айтоско). Това означава, че поне информаторът е бил гръцкиговорящ.

В синурнамето на няколко места се споменават „стари къщи”, „стар юрт” на вероятно изчезващи села, които не се срещат повече в по-късни документи. Създава се впечатление за движение и намаляване на населението, носител на гръцката топонимия. Проучванията за 17 в. сочат нови села на тази територия на вакъфа – в един регистър по авариза за 1691–92 г. от селата на вакъфа на Баязид II в нахията Съозеболу са записани 16 села – на тях администрацията е дала турски имена, макар че населението им е българско – Кайнарджа, Саръ Муса, Чанакчи, Кайряк, Чаир и др.¹³ Може да се каже, че през 16–17 в. тук се настанява българско население, по-късно известно като „загърско”. В наши дни то обитава точно района на Равногорието, територия на някогашния вакъф на Баязид II, и най-вероятно се е смъкнало отвъд Балкана от т. н. *съртски села*, каквато хипотеза има. Населението се придвижвало по източнобалканските проходи и по долината на р. Камчия, като отправната точка е бил районът около Шуменско и Провадийско. Това население променило старата и създало своя българска топонимична номенклатура.

Главният извод от казаното за крайбрежния сегмент от Баязидовия вакъф е, че 40 години след падането му в османски ръце ***основният масив от регистрираните топоними е все още не-турски, най-вероятно гръцки.***

2. Хинтерланд

Това е дълбоко прилежащ на крайбрежието регион, който може да се определи като негов хинтерланд. Като стратегическа значимост, обаче, за онова време той далеч превишавал важноста на крайбрежните територии – през него минавал вертикалният

път, т. н. *Sap kol* (Дясно разклонение на пътя) към северните балкански територии, по които се придвижвали османските войски във военните кампании отвъд Балкана. Твърде рано те биват подчинени на османската власт – след битката при Черномен в 1371 г. и 1388 г., когато пътят от тогавашната османска столица Одрин на север по коритото на р. Тунджа извежда армията на Али паша към царствата на Иван Шишман и Иван Срацимир и владението на Добротица¹⁴.

Селищата, които са влизали в този сегмент на Баязидовия вакъф според учредителния му акт от 1493 г., образуват групи от 3–4 съседни села и се разполагат в посока юг-север от Одрин, в Елховско и Ямболско. Това е едно благоприятно обстоятелство, което позволява по-добре да се аргументират основните изводи от прегледа на регистрираните топоними.

А. Селища, спадащи към Елхово:

1. с. Илиясче – 20 ханета (домакинства). Среща се в списъка на юрушките заселници от 1543 г. в Ямболско под името *Иляслъ*. Липсва в регистъра от 1584 г.¹⁵

Това село не може да бъде идентифицирано и локализирано. Не се среща в досега публикуваните османски документи за данъка *джизие*, платим само от християните. Вероятно е изчезнало през вековете. Всичките 10 регистрирани названия на местности са описателни и се извеждат от турски език – не може да бъде определено дали това са новосъздадени топоними или са калки.

Определено по-интересно е названието **Яръмджа килисе** – от *уарит* ‘наполовина (вер. разрушена, рухнала) църква’; това е свидетелство за предишно християнско население, което не е могло да завърши своя религиозен храм или той е бил разрушен по време на завоевателните кампании.

Регистрирани са следните топоними по периферията на това землище (по азбучен ред): *Гъок бурун* ‘височина’, от *gök* ‘небе’ и *birup* ‘нос (на височината)’; *Дербенд* ‘проход, местност’; *Доган дереси* ‘Сокол(ска) рекичка’; *Дюлгер аланъ* ‘поляната на дюлгерите’; *Илбезлик* ‘неясно; местност’; *Кундуз бюктю* ‘бентът на

бобрите'; *Одунлук* 'местност, където има дърва за огрев', от *odun* 'дърва за горене'; *Хаджиоглу бѣнарѣ* 'бунарѣт на Хаджиоглу', от *binar* 'извор, кладенец'; *Хамидлю дереси* 'рекичка от Хамидлю'; *Ярѣмджа килесе* от *yarim* 'наполовина (вероятно разрушена, рухнала) църква'.

2. с. Дудулу, 24 ханета

Неидентифицирано и нелокализирано. Не се среща в по-късните регистри на юрушките и татарски заселници, публикувани от Гьокбилгин – най-вероятно е изчезнало преди 1543 г. Регистрирани местни имена; *Айвалѣ дере* 'рекичка, (обрасла) с дюлеви дървета'; *Али Факихоглу Хюсеин мезрасѣ* 'мезрата на Али Факихоглу Хюсеин'; *Еврѣн дереси* 'рекичката с развалините/змейовете'; *Зиярет йоюк* 'могила', от *ziyaret* 'посещение, поклонение'; *Иляс мезрасѣ* 'мезрата на Иляс'; *Маара дереси* 'рекичката с пещерата'; *Субашѣ къой* 'име на село'; *Сърт* 'сърт, височина'; *Терзи Иляс мезрасѣ* 'мезрата на Иляс шивача'; *Тургут мезрасѣ* 'мезрата на Тургут', от *tezga* 'нива, поле, орница'; *Субашѣ къой* 'име на село'; *Чешиме къюпрюсю* 'мостѣт с чешмата'; *Ямаклѣк йоюк* 'могила', от *uatak* 'яничар, граничар'.

3. с. **Илуджалу**, 43 ханета; според вакѣфнамето в селото имало християни – те обаче не са оставили следа в документираната периферна топонимия. *Илуджалу* е очевидно съседно на *Дудулу*, тѣй като през землищата и на двете села минава дерето *Еврѣн*. Във вакѣфнамето селото е разделено на две части, без да се посочва причината за това и границите на двете землища се описват поотделно. Споменават се две общности, *джемаати*, отседнали в двете съставни части, вероятно юрушки или татарски, което се потвърждава от названието на една от могилите – *Джемийет йоюк*, от *setiyet* 'събиране, събрание, общество' – традиция, характерна за юрушките пастирски родове, които извършвали колективни молебствувания заедно на едно място.

Топоними в първото землище: *Белек* 'равна местност'; *Джелюли бѣнарѣ*; *Джемийет йоюк*, наречена още *Чардаклу*, т. е. 'покрита, с навес'; *Еврѣн дереси*; *Ески базар йолу* 'пѣт от Ески базар

към Елхово'; *Йегян чешмеси*; *Кудулук дереси*; *Мюселлем Поладоглу Хасан мезрасъ*; *Ташлък джемаати* 'общността Ташлък'.

Топоними във второто землище: *Гелбуласън дереси*; *Ески къой чешмеси* 'чешмата на Старото село'; *Илуджалу джемаати* 'общността (*сетаат*) Илуджалу'; тази общност е дала името на цялото селище, очевидно тя се е настанила там първа; *Кадъ бюкдю* 'вирът на кадията'; *Кадъ йоюк* 'могилата на кадията'; *Муселлем къою* 'село Муселлем'; *Тушбудаг дереси*; *Фурунлук йоюк* 'могилата с пещите'; *Чадър аланъ* 'поляната с шатрата/ навеса'; *Чатал йоюк* 'Раздвоената могила'.

4. Давуд бейлю – 22 ханета. В 1584 г. юруци от това коляно са регистрирани както в Ямболско, така и в Елховско.¹⁶

Названия на местности: *Акбаиш дереси*; *Едирне йолу* 'пътят от Ески базар за Едирне'; *Ески базар йолу* 'пътят от Давуд бейлю за Ески базар'; *Ишери агълъ* 'кошара'; *Кечи йоюк* 'Козя могила'; *Мехмед бин Токмаклу тарласъ* 'нивата на Мехмед, син на Токмаклу'; *Коръджа дере*; *Токмаклуоглу Мехмед мезрасъ*; *Фике мезрасъ* 'мезра Фике'.

За тези три села има назначен един *векил* (представител, пълномощник) и доходът им е отчетен заедно – 6 818 акчета. Най-вероятно е в този случай да мислим за колонизиране на землището на едно селище от пастирски родове, които на по-късен етап го напускат, за да изчезнат завинаги. Малобройните топоними говорят за неголеми землищни периферии и за раздробяване на селищната територия.

Б. Селища, спадащи към Ямбол:

От вакъфските селища, административно подчинени на и намиращи се близо до Ямбол, най-подходящи за сравнителен анализ са Могила, Будаклу и Ибрахим къой/Ковалоз от една страна и Хавли и Витреболу, от друга, тъй като и двете групи са разположени в същата посока като тези от Елховско. Хавли и Витреболу се намират непосредствено на юг от планината (Балкана), която

се явява и тяхна северна граница – това ги поставя в различна топографска ситуация по отношение на другите села, разположени на по-равен терен.

1. Могила, дн. с. Могила, Ямболско

65 ханета и 4 029 акчета доход при вакъфирането

Барак бей мезрасъ ‘мезрата на Барак бей’; *Бижан кяфир мезрасъ* ‘мезрата на християнина Бижан’; *Гюме йоюк* – вер. от *götte* ‘закопаване, погребване’; *Гюмранджала йоюк*; *Дабишоглу Константин мезрасъ* ‘мезрата на Константин, син на Дабиш’; *Екинлик дереси кьопрюсю* ‘мост на дерето Екинлик’; *Ески азмак* ‘Стария водоем (сух)’; *Калоглу Драги тарласъ* ‘нивата на Драги, син на Кало’; *Кара чалъ* ‘Трънката’; *Кору ин* ‘Горската бърлога’; *Курд дереси* ‘Вълчо дере’; *Одун йолу* ‘Дърварския път’; *Самед бьнаръ* ‘изворът/кладенецът на Самед’; *Сару кочлу кьой* ‘село Саръ кочлу’; *Сару Суджалу* (вар. *Ходжалу*) *кьой*; *Сърт*; *Сьоютчюк* ‘Върбалак’; *Угурлу мезрасъ И* ‘мезрата на Угурлу’; *Улуфеси Хамза мезрасъ* ‘мезрата на Улуфеси Хамза’; *Хаджи Ахмед кьопрюсю* ‘моста на Хаджи Ахмед’; *Чаръкоглу кьой* ‘село’; *Чаърганлу дересинде кьопрю* ‘мостът на дерето от Черганово’; *Ширмерд мезрасъ* ‘мезрата на Ширмерд’.

Отново топонимите по периферията на селото са изцяло описателни турски, като изключим няколко християнски лични имена. Невъзможно е да се определи дали нетурското население е употребявало старите названия на местностите или е възприело новопоявилите се имена. Най-вероятно и представителите на местните хора са били турци, тъй като християнското българско население явно е малобройно. Дори в 1626/27 г. в регистъра за данъка джизие, село Могила е вписано само с 4 християнски домакинства, обложени с този данък¹⁷. Джизие то се прибиравало от *мютевелията* (управителя) на вакъфа¹⁸, вероятно защото християнските ханета са само 4 – иначе този данък се дължи изцяло на държавната хазна. Обяснението може да е само едно – предишното християнско население на селото, съхранило българското си име, е било прогонено, а в неговото землище се настанили скитнически пастирски родове

и фамилии. По-късно тези подвижни номади вероятно са се изтеглили и българското население започнало да се завръща в старите си местоживелища – в 1666 г. джизие ханетата са вече 40 – един впечатляващ скок за толкова кратък период от време¹⁹.

2. Будаклу, 28 ханета, 3 175 акчета доход. Регистрирани са юруци в 1548 г. и 1584 г.; тенденцията е низходяща – очевидно и тук имаме случай на изселване.²⁰

Регистрирани названия на местности: *Будаклу дереси* ‘дерето Будаклу’; *Гьол* ‘край реката от Карин овасъ (дн. Карнобат)’; *Донуз виранъ* ‘разрушеното/опустошеното Донуз’, може би от *топиз* ‘кубе, свод’; *Иклин йоюк* ‘могилата с леговището’; *Исмаил Факих* (дн. Сан Стефано) ‘път от това село’; *Юмерлю кьой*; *Кара кьопрю* ‘Черния мост’; *Султаноглу дереси* ‘дерето Султаноглу’; *Сърт* ‘високо място’; *Татар кьопрюсю* ‘Татарския мост’; *Улу кесрийе*; *Хендек кьопрюсю* ‘моста над рова/окопа’; *Чаирлъ* – от *çayır* ‘ливада’; *Чивили мезрасъ*; *Шейх дереси* ‘дерето от (село?) Шейх’.

Името на селото не се среща в известните по-късни османски документи; трябва, обаче, да се отбележи, че в България по-системно се е работело по корпуса от документи за данъка джизие и, ако селището е било мюсюлманско, то няма как да е намерило място в тях. Иначе землището му не е голямо и може приблизително да се локализира по двата топографски маркера – Карнобатска река и пътя от Сан Стефано.

3. Хавли (т. е. **Авли**²¹), 65 ханета, 5 678 акчета доход

Според описанието на **пространното** му землище имаме следните топоними по неговата периферия: *Аксак Сирдо мезрасъ* ‘мезрата на куция Сирдо’; *Брико мезрасъ* ‘мезрата на Брико’; *Войнук Джере мезрасъ* ‘мезрата на войнука Джере’; *Войнук Йован мезрасъ* ‘мезрата на войнука Йован’; *Войнук Коста мезрасъ* ‘мезрата на войнука Коста’; *Восил бунаръ* ‘кладенеца/извора на Васил’; *Гердеме бунаръ*; *Гьорги мезрасъ* ‘мезрата на Георги’; *Деирмен йолу* ‘пътят за воденицата’; *Димитри бин Радослав мезрасъ* ‘мезрата на Радослав, син на Димитри’; *Димо мезрасъ*

‘мезрата на Димо’; *Донуз бинарѝ*; *Драгооглу Плано мезрасѝ* ‘мезрата на Плано, син на Драго’; *Екинлик ѝолу*; *Ески ѝол* ‘Стария пѝт’; *Ески кѝой ѝолу* ‘Пѝтя за старо село’; *Йерлидже бѝнар*; *Йорги мезрасѝ* ‘мезрата на Йорги’; *Каваклу ѝолу* ‘пѝтя за Каваклу (дн. Тополчане)’; *Кара чалтѝ*; *Коз ааджѝ* ‘Ореха’; *Коклудеч бѝнарѝ* ‘Миризливия? извор’; *Кою мезрасѝ* ‘мезрата на Кою; *Кума(н) мезрасѝ* ‘мезрата на Куман’; *Кѝзѝлджик кори* ‘Дренова горичка’; *Кѝорджегез*; *Маври дереси* ‘дерето на Маври’; *Марѝскан бин Кой(ю) мезрасѝ* ‘мезрата на Кою, син на Марѝскан’; *Мезо баѝ* ‘лозето на Мезо’; *Никола бин Барник мезрасѝ* ‘мезрата на Никола, син на Барник’; *Одун ѝолу* ‘Дѝрварския пѝт’; *Папас мезрасѝ* ‘мезрата на Попа’; *Петре баѝ* ‘лозето на Петре’; *Руме мезрасѝ* ‘мезрата на Руме’; *Русе мезрасѝ* ‘мезрата на Русе’; *Руси бин Ради мезрасѝ* ‘мезрата на Руси, син на Раде’; *Русин бин Манат мезрасѝ* ‘мезрата на Русин, син на Манат’; *Сазлѝк*; *Чотре* ‘днес с. Сотиря, Сливенско’; *Юч коз* ‘трите ореха’.

4. с. Витреболу, с друго име **Ченгер**, 63 ханета, 7038 акчета доход.

Извлечение на топонимите по периферията на землището му: *Азмак* ‘гѝол’; *Аксак Йован мезрасѝ* ‘мезрата на куция Йован’; *Бабу бин Майдѝн мезрасѝ* ‘мезрата на Бабу, син на Майдѝн’; *Бобо мезрасѝ* ‘мезрата на Бобо’; *Варнава аланѝ* ‘поляната Варнава’; *Варнава даѝ* ‘планината Варнава’ (възможно Вранова); *Герен* ‘глинесто място’; *Ески ѝол* ‘стария пѝт’; *Йован баѝ* ‘лозето на Йован’; *Карагѝоз бин Тамаш мезрасѝ* ‘мезрата на карагѝоз, син на Тамаш’; *Карачалѝ* ‘Трѝнака’; *Коравод бѝнарѝ* – може би ‘Сухия кладенец/извор’; *Кѝоргѝоз* (Слепеца) *баѝ* ‘лозето на Кѝоргѝоз’; *Мише* ‘Дѝбака’; *Сѝърларѝ ѝолу* ‘Говедарския пѝт’; *Сюютлу бѝнар* ‘Извора/кладенеца с вѝрбите’; *Сюютлу дере*; *Тилки ини* ‘Лисичата бѝрлога’; *Тодоре баѝ* ‘лозето на Тодор’; *Туш будак* ‘Ясеновите (дѝрвета)’; *Устоян мезрасѝ* ‘мезрата на Стоян’; *Яни мезрасѝ* ‘мезрата на Яне’.

Сред многобройните местни названия и то само по границите на двете землища няма нито едно собствено турско име. Част от

антропонимите са чисто християнски, останалите – несвързани с християнството, като Рад, Барник, Маръскан, Кою, Сирдо, Манат, Джере, Радослав, Драго, Плано, Брико, Кума[н], Майдън и др., говорят за старо българско население. Това заключение се подкрепя и от **войнуганските орници (мезри)**. В описа на Никополския санджак двете села съставляват владението (тимар) на мир-и ливата на войнуганите, т. е. на началника на войнуганите от територията на санджака.²² Това означава, че населението на Хавли и Витреболу имало задължения от военно-помощен характер. Тъй като османската власт обичайно запазвала статута на населението отпреди завладяването, логично е да предположим, че то и по-рано е изпълнявало войнуганско-дервенджийски функции по границата на Шишманова България. Множеството **мезри** по периферията на землището, земеделски земи, ниви, които не са населени и само се обработват, биха могли да са последица от свито и запустяло при завладяването землище, но биха могли и да отразяват последващо разширяване и да бележат тенденция на оживяване и съвземане на селищата след разрухата²³.

Извод от съпоставителния анализ на ономастичните данни във вакъфнамето от 1493 г.

Топонимичната номенклатура се променяла със **смяната на населението** – неин носител. Колонизирането на дадена територия изисква известно физическо време, затова 50 години след падането им в османско владение в землищата на вакфираните крайбрежни селища почти напълно преобладават нетурски, в случая гръцки имена. В хинтерланда на черноморското крайбрежие, завладяно почти век преди това, християнското население от селищата по стратегическия път на османската армия очевидно е прогонено към по-безопасните планини, а мястото му заето от новодошли пастирски заселници, каквито са например юруците – в дадената ситуация, няколко рода отсядали в землището на едно селище и били записвани като нови села – това личи и по малобройните топонимични маркери по периферията на тези землища и по общо отчитаните доходи. Много от тези малки заселища изчезват в след-

ващите векове. Такава е ситуацията в равнинните територии – колкото по-близо, обаче, са селищата до планината, толкова по-малко са регистрираните турски названия. **Войнуганският статут** на дадено селище имал определящо значение за запазването на заварения му (български) етническият му характер. Затова в двете села, /X/авли и Витреболу, в които са документирани значителен брой войнуци, няма нито едно турско местно название.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ **Райчевска Ц.**, Бележки върху топонимията в района между Бургас и Созопол според Дарителски акт от 1493 г., в ИНМБ, т. 3, 2000, с. 155–162.
- ² **Gökbilgin Т.**, XV–XVI asırlarda Edirne ve Paşa livâsı. Istanbul, 1952, Vakfiyeler, s. 10–184.
- ³ Мюсюлманско училище, обикновено към джамия, в което се преподава религия, право и някои елементарни научни познания.
- ⁴ Благотворително заведение към джамия, в което се оказвала помощ на бедни и пътници и се раздавала безплатна храна.
- ⁵ Орница, посевна площ, върху която нямало населено място.
- ⁶ **Мутафчиева В.**, Основни проблеми в изучаването на вакъфа като социално-икономическа структура на Балканите под османска власт. – Проблеми на балканската история и култура, София, 1979.
- ⁷ Т. е. описание на границите.
- ⁸ Касаба, малък полуземеделски градец.
- ⁹ **Gökbilgin Т.**, XV–XVI asırlarda... s....
- ¹⁰ Възможно е деформирано название „Стария (юрт)”, т. е. старото землище, старото село.
- ¹¹ Възможно разчитане като Аркута (срв. дн. Аркутино).
- ¹² Възможно е да има връзка с Палеохорие, т. е. старо село.
- ¹³ **Райчевска Цв.**, Вакъфите в Странджа, ИМЮИБ, т. 13, с. 66.
- ¹⁴ За този поход в **Мехмед Нешри**. Огледало на света, С, 1984, с. 93–101; **Ходжа Садедин**, Корона на историите, „Абагар”, В. Търново, 2000, с. 194 и сл.
- ¹⁵ **Gökbilgin Т.**, Rumeli’de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-I Fâtihan, Istanbul, 1957, s. 161.
- ¹⁶ **Gökbilgin Т.**, Rumeli’de Yürükler....., с. 159.
- ¹⁷ ИБИ, т. 26, с. 318.
- ¹⁸ ИБИ, т. 26, с. 375.

¹⁹ ТИБИ, т. 13, с. 363.

²⁰ **Gökbilgin T.**, Rumeli'de Yürükler....., с. 159.

²¹ Преводът на извлечението от Дарителския акт за селата Хавли и Витреболу в: **Райчевска Цв.**, Неизползван османски извор за средновековния град Авли, сп. Минало, бр. 4, 2004 г., с. 50–59.

²² **Ковачев Р.**, Опис на Никополски санджак от 80-те години на XV в., Изд. Св. св. Кирил и Методий, София, 1997., с. 164.

²³ **Ковачев Р.**, Опис на Никополски санджак..., с. 63.